

LABUĐI PJEV CIVILNE RELIGIJE TITOIZMA

Patriotski motivi u pop-rock glazbi i panslavenske teme u ex-yu rocku od 1970-tih do rata

Vjekoslav Perica, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska

Članak prvi put pročitao na trećem međunarodnom naučnom skupu pod nazivom "Hrvatsko – srpski odnosi: politička i kulturna suradnja" u Golubiću Obrovačkom, Hrvatska, 22.-25.VIII. 2010.godine. **Tekst je u radnoj verziji; nije dozvoljeno citiranje i objavljivanje bez suglasnosti autora.**

SAŽETAK

U sklopu analize šire tematike civilne religije u jugoslavenskoj državi socijalističke ere, ovaj članak je odlomak koji ima fokus na jednu komponentu tog fenomena, naime popularnu i rock glazbu u razdoblju takozvanog zrelog socijalizma zadnjih dviju dekada ove države uništene u balkanskim etničkim ratovima 1990-tih. Polazeći od pretpostavke da je društveno-politički sistem u ovoj nacionalnoj državi zadobio i održavao polustoljetni politički legitimitet koji je varirao i u kombinaciji s instrumentima državne prisile i drugim mehanizmima. Osiguravao je time relativnu političku stabilnost, održivost i dinamiku razvoja a civilna religija bila jedna od sastavnica tog legitimiteta. Uživajući relativno visoki stupanj autonomije spram državne kontrole, cenzure i sličnih instrumenata uobičajenih u srodnim političkim sistemima toga doba, pop i rock glazba su, iako tematski ponajviše politički neutralni i zaokupljeni apolitičkim najčešće ljubavnim temama, ipak relativno često bili politizirani te u kombinaciji s motivima koji su tretirali realitet urbanog življenja te ironičnim i kritičkim stavovima spram sistema i zahtjevima za promjene, manje-više spontano proizvodili i patriotske sentimente te izražavali određenu potporu sistemu osiguravajući mu na taj način dio političkog legitimiteta. Time se u nužnoj reviziji i kritici „nove historije“ 2. Svj.rata i socijalističke ere nametnute u ratovima 1990-tih i postkomunizmu od postjugoslavenskih etničkih država i režima, fenomen civilne religije socijalističke ere uzima kao jedan od dokaza nasuprot tezama o totalitarizmu i vještačkoj naravi bivše države koja se navodno održavala pukom prisilom i terorom.

KLJUČNE RIJEČI: SFR Jugoslavija (1945-1991); Drugi svjetski rat (1941-1945); Civilna religija; Nacionalizam; Socijalizam-popularna kultura.

1. PATRIOTSKA YU MITOLOGIJA U POP-ROCK GLAZBI 1970-tih i 1980-tih

Cilj ovog članka nije napisati nekakvu novu cjelovitu revizionističku povijest ex-yu rocka bilo za domaće ili inozemno čitateljstvo nego dati prilog za jednu novu koherentnu studiju o civilnoj religiji titoizma (u kojoj ce dakako biti poglavlja o partizanskoj mitologiji, Titovom kultu, sportu itd.). Zbog toga izdvajam dvije teme ili dva motiva, naime, prvo patriotsku mitologiju u rock izrazu; tj., emocionalno-simboličku identifikaciju s novim kolektivnim (nacionalnim) identitetom titoizma u SFRJ fazi (otprilike od kraja 1960-tih to kraja 1980-tih), odnosno patriotske teme u najširem smislu uključujući neke od spomenutih sastavnica civilne religije titoizma u pop-rock izrazu i drugo, panslavenske teme cije me je otkriće najblaže rečeno začudilo ali je i zanimljivo i imalo smisla. Napominjem da cu stoga preskočiti ne samo „rane radove“ jugoslavenskog „šlageraja“ odnosno pop glazbe 1950-tih i 1960tih koji se imitirajući nama napose bliski San Remo i francusku šansonu (a da ne spominjemo meksikanske i grčke trendove) razmahao tih dekada sto je razvidno vec u kultnom filmu koji najavljuje novo doba, „Ljubav i moda“ (1962), a kasnije dolazi do epidemije takozvanih „festivala zabavne muzike“ ; nego i „rane radove“ yu rocka, dakle, uz dužno štovanje, i Bijele strijele, Kameleone, Zlatne Dečake, Grupu 220, Siluete, Robote, itd.

S obzirom da povijest Titove Jugoslavije počinje 1941. krenimo s rock vizijom ove za civilnu religiju titoizma mitske godine. Na 24. 03. 1971. na TV Beograd u okviru serije "Jedan čovek, jedna pesma", rock band koji je osnovao beogradski kompozitor-klavijaturist Kornelije Kovač - Kornj i nazvao ga "Kornj Grupa", izvodi podužu performansu pod nazivom „Četrdesetprva“. Ništa nije slučajno: uz zemlju je kriza međunacionalnih odnosa (u Hrvatskoj raste masovni nacionalistički pokret i zaoštravaju se srpsko-hrvatski odnosi) i budi se bojazan da '71 ne bude ponovljena '41. Ali politika tih ranih 1970-tih ima veci izbor instrumenata za crisis management – uostalom određeni visoki stupanj legitimiteta postignut je i Titov režim s njim živim ne panicari oko gubitka vlasti. Osim toga, sad je to drukčija država i drukčiji sistem od onog iz druge polovice 1940-tih i prve polovice 1950-tih kad je brutalna represija uvijek bila prvi izbor za smirivanje politickih kriza. Danas su tu massmediji i kroz njih mogućnost apeal na mase kroz promicanje patriotske mitologije i civilne religije titoizma koja je sve vitalnija i bogatija u sadržaju i izrazu. U tom kontekstu mozemo sagledati rock poemu „Četrdesetprva“ iz Sedamdesetprve.

Inače žanr koji je Kornj grupa ovom prigodom predstavila, dakle duge kompozicije ili rock poeme od najmanje 10 minuta trajanja pa i do 45 minuta, sve do prave rock opere („Tommy, 1975), tada bio trendovski u svjetskom rocku (klasici su bili, među inima, Iron Butterfly, Deep Purple, Rick Wakeman i „Yes“, Emerson, Lake and Palmer, a dulje uratke izvodili su i Jethro Tull, Uriah Heep i

drugi). Kornijeva „Četrdesetprva“ skladana je na stihove književnika-partizana Branka Ćopića – inače mučenika civilne religije titoizma koji je život okončao suicidom 1984. Tema je dakako srž civilne religije titoizma -- partizanska epopeja i njeni heroji. Reditelj je bio Jovan Ristić, kameraman - Bata Grbić, urednik Milivoje Marković. Kornelije Kovač, pjevač Dado Topić, gitarist Josip Boček i drugi nastupaju u sugestivnoj scenografiji, scena je u izmaglici, performerima se naziru među bodljikavom žicom i visećim mitraljeskim redenicima. Nema dileme, to je četrdesetprva ili devedesetprva, svejedno, razlika je samo da u ovom potonjem slučaju nema ni partizana, ni toliko pjesnika ratne epopeje, a bojim se da nema ni heroja jer danas za razliku od 1941. postoji jedna institucija u Hagu specijalizirana za najnovije balkanske ratove. O herojima iz 1941. pjevaju Dado Topić i gostujuća mlada pjevačica iz Zagreba po imenu Josipa Lisac. Dado Topić, nakon nekoliko udaljenih usklika u backgroundu „Evo me opet! Evo me opet!“, nastupa u pokretima pomalo suzdržano kako je tada običaj ali moćnim svojim baritonom odlučno i borbeno. Sound je jasno herojski, balkanski i dinarski iako je lik koji se glasa neka nova mitska Majka Jugovića ili ekvivalent majke ratnika poput Kulenovićeve Stojanke majke Knežopoljke:

Oj sokole, oj sokole,

Ne slijeći mi pod prozore!

I ne budi prije dana

Moga sina Radovana

Moga mladog partizana

Sinoć mi je dohodio

*A sutra se u boj spravlja!*¹

A Josipa Lisac, balkanska Janice Joplin, već tada u ranoj fazi svoje karijere nagovještava da će postati divom i legendom, hipnotizira fascinirajućim koloritom glasa i perfektnom dikcijom pjevajući odu djevojci-ratniku partizanki Mariji koja gine u noćnom jurišu na neprijateljski bunker. Stihovi su Ćopićevi, uglavnom iz njegove poeme „Marija na Prkosima“. Radi se najvjerojatnije o narodnom heroju Mariji Bursać, nevjerojatnoj bosanskoj ženi-ratniku iz grmečkog kraja kojoj je u jurišu na bunker mitraljez presjekao obje noge te je kasnije na nosilima pjevajući izdahnula. Međutim, Ćopić je nerado svoje literarne likove poistovjećivao s povijesnim osobama pa je tako izbjegavao potvrditi da se radi u „Mariji na Prkosima“ radi o Mariji Bursać ili u jednako sugestivnoj poemi „Grob u žitu“ o pogibiji njegove sestre partizanke u blizini njihovog rodnog sela pod Grmečom. Josipa pjeva „tebi Marijo, djevojko-ratniče“ koja si krenula „srcem protivu betona“ i “tri je puta munja nebom zasjala; tri puta je Marija jurišala . . .”² Za dugovječnu i vitalnu karijeru Josipe Lisac, ime Marijino donosi sreću. Danas je naime, među mnogim Josipinim hitovima, možda najimpresivnija njena izvedba

---

¹ Kornij grupa – Oj, sokole (1971)

<http://www.youtube.com/watch?v=UPAUz2fafhY&feature=related>

² Kornij grupa – 1941. (1971); na <http://www.youtube.com/watch?v=moYsrIRspig>

Ave Maria na latinskom a taj katolički marijanski kult je jedan od najsvetijih motiva danas dominantne civilne religije u Hrvatskoj.

„Korni grupa“ je u svom bogatom i raznovrsnom stvaralaštvu koje se tek manjim dijelom bavilo ovom političko-patriotskom tematikom, ipak nastavila i s temama koje su promicale oficijelni patriotizam i socijalizam. Tako na primjer, iako je tada bilo svima jasno da ni Amerika ni Engleska neće biti zemlja proleterska, „Korni grupa“, poslije odlaska Dade Topica, s novim, ne manje dobrim pjevačem Zlatkom Pejakovićem, izvodi „Budi se istok i zapad“, dakako u rock stilu, 1973. na TV u nedjeljnom popodnevu, internacionalnu koračnicu socijalističke svjetske revolucije „Budi se istok i zapad.“³ Ipak, ako ne najveći a ono najsentimentalniji i najbolje do danas upamćeni prinos „Korni grupe“ civilnoj religiji titoizma, napose partizanskoj mitologiji, bila je balada „Ivo Lola“ prvi put izvedena 1973. Posvećena narodnom heroju Ivi „Loli“ Ribaru, legendarnom vođi komunističke omladine Jugoslavije, Kovac ju je skladao na tekst Lolinog pisma njegovoj vjerenici, beogradskoj studentici Slobodi Trajković, napisanog za slučaj njegove smrti koja se dogodila 1943. u bizarnom incidentu na Glamočkom polju a u međuvremenu je, a da Lola to nikad nije saznao, u koncentracionom logoru u Srbiji kao članica antifašističkog pokreta pogubljena i njegova vjerenica. „Korni grupa“, opet

---

³ Budi se istok i zapad - Korni Grupa"

http://www.youtube.com/watch?v=R6_U_-KKJtA&feature=related

glasom Zlatka Pejakovica i nadahnutom glazbom Kornelija Kovača, izvodi romantičnu baladu na slijedeće stihove:

Najdraža moja, jedina moja,
Ne stiglo te ovo pismo.
Verujem u život, videću te opet
Nadam se, nadaj se.

Samo borba za slobodu
Samo ljubav prema tebi
U životu mome jos postoje
Nek u pobedi se u jedno spoje

Ivo Lola, Ivo Lola
Ivo Lola nije sam
S nama Ivo Lola nije sam...

Ako primis pismo na praznik slobode
Ne daj smrti da nadjača.
Živećes u svetu sanjanom za dvoje
Ne tuguj, već raduj se...

Život neka put tvoj bude
Sve moje nek u tebi zivi
Nadji osvetu i sreću nađi
Moja jedina, u sebi me nađi

Ivo Lola, Ivo Lola,
S nama Ivo Lola nije sam...⁴

---

⁴ Pjesma se nasla na pločama PGP RTB-a, "Ivo Lola" / "Znam za kim zvono zvoni" (1973). <http://www.youtube.com/watch?v=JXM6JRBJEP8>

I drugi pop i rock izvođači na jugoslavenskoj sceni i tada pa sve do kraja tih zadnjih dviju dekada povremeno imaju izljeve oficijelnog patriotizma, titoizma, motiva iz oficijelne državne patriotske mitologije i civilne religije ove danas nepostojeće nacije. Titov rezim, koji je nekad davno, 1950-tih, ponekad sumnjičavo gledao na zapadni import zvani rock 'n roll, dao je jugo rockerima gotovo maksimalnu slobodu a ako neko ponekad ideološki zastrani u nekom stihu ili naslovu, sve se svršavalo nekim kritičkim novinskim člankom ili kompromisnom izmjenom pasusa u tekstu između urednika i autora unutar diskografske produkcije. O takvoj slobodi umjetničkog izraza su glazbenici u zemljama sovjetskog bloka pa i drugdje -- jer nisu jedine diktature ili autoritarni režimi ni tada ni danas bili samo u tom bloku i toj ideologiji -- tada mogli samo sanjati a zahvaljujući otvorenosti granica u zemlju su stizale iz inozemstva ploče, studijska oprema i glazbena tehnologija za produkciju i slušanje, te ideje, informacije ali i mnogi strani gosti izvođači doduše više onih iz pop nego rock sfere.

Dalje, sad se treba pozabaviti napose zanimljivom tematikom potencijala jugoslavenske rock glazbe kao integracijskog i kohezijskog faktora u ovoj zemlji fantastičnih različitosti. SFRJ je, kao svaka nacija, održavala legitimitet i koheziju (u ovom slučaju skoro pola stoljeća dok nije bila brutalno uništena a ne kako prikazuju današnje državne ideologije na ovim prostorima, dok se nije sama od sebe raspala) naime, kombinacijom državnih mehanizama i patriotskih emocija.

Dakako, jedan od faktora te kohezije bila je i civilna religija titoizma. To ćemo promišljati na primjeru rock tretmana dvaju dijelova ove države, naime Makedonije i Kosova.

Vec spomenuti i u međuvremenu proslavljeni bivši pjevač „Korni grupe“, Osječanin Dado Topić udružio se s virtuozom električne gitare Vedranom Božićem i jos nekoliko iskusnih jugo rockera da bi osnovao prvu jugoslavensku „supergrupu“ pod imenom „Time“. Engleski naziv ukazuje na ambiciju prodora na strano tržište ili možda zelju da se izbjegne političko-lingvistička odluka da li ce se bend zvati „Vreme“ ili „Vrijeme“. Bilo kako bilo, ime najvećeg hita grupe prvi put izvedenog 1973. zvuči vrlo balkanski: Makedonija! U makedonskom 6/8 ritmu i uz Božićev nezaboravni solo virtuoso na etno lajtmotiv evo Topićevih stihova koji su ovu pjesmu učinili himnom jugoslavenskih diskoteka sredine 1970-tih:

*Tamo gdje vječno sunce sja
Tamo je Makedonija
Narod I zemlja koju volim ja*

*Dok Vardar grli polja zrelog žita
Ponosna I gorda kao gorska ptica
Pjesmom je svojom zemlja ta očarala srca sva
I vino sa izvora njenih sad pijem ja*

*Besmrtna k'o srce sto vjekovima bije
Tudjinska nikad ona bila nije
Zastava njena nek' se vječno vije*

Ref. 3x

*Kad si sam, kad je sve tužno, ti se sjeti nje
Makedonija ti pruža ljubavi sve
(Makedonija ti pruža ljubav).⁵*

Pjesma je rodoljubno-ljubavna a ne politička ali svakako ima političke konotacije. Doduše, tada Grci nisu reagirali – dok je Makedonija bila unutar Titove države njima ime nije smetalo a ni tadašnji Makedonci nisu posvuda uokolo postavljali biste Aleksandra Velikoga ni njegovo sunce na zastavu nego su slavili Tita, partizane, ASNOM i jugoslavensku revoluciju u sklopu koje je rođena i ova verzija makedonske nacije. Ali namrgodilo se vjerojatno partijsko vodstvo Bugarske, jer oni su u to doba negirali makedonsku nacionalnost, svojatali ljude i teritorij i sporili se s Titovom partijom koja je smatrala slavenske Makedonce posebnim narodnom i priznala im nacionalnost i državnost unutar jugoslavenske federacije. Nisu bili oduševljeni ni velikosrpski nacionalisti koje je iritiralo proglašenje autokefalnosti Makedonske pravoslavne crkve iz 1967. i raskid kanonskih veza sa srpskom patrijaršijom kao dio nacionalne emancipacije i institucionalizacije nacije s većinskim pravoslavnim življem. Ali sve je to u ovom

---

⁵ Grupa "Time", album "Reci ciganko što mi u dlanu piše"/Makedonija lyrics (1973);

http://www.lyricsmode.com/lyrics/d/dado_topic/makedonija.html

YOU TUBE: <http://www.youtube.com/watch?v=-4xdfEzFbrC>

slučaju bilo u drugom planu. Naime, u kontekstu naše teme, možemo kazati da je rock glazba, pored ostalog, uspješno integrirala Makedoniju u SFRJ. Uostalom Makedonija je dala gitaristu Vlatka Stefanovskog i grupu „Leb i sol“ kojima u panteonu ex-yu rocka pripadaju istaknuta mjesta a po mjestu rođenja (Skoplje) Makedonija je dala i Branimira „Johnnya“ Štulića koji kao i Stefanovski ulazi u kategoriju najsvetijih ikona i legendi ex-yu rocka.

To se sve nikako ne bi moglo kazati za Makedoniji susjednu, većinski Albancima naseljenu pokrajinu Kosovo, Kosova ili Kosovo i Metohiju. Kosovo nikad nikakvim sredstvima nije bilo stvarno integrirano u SFRJ nego tek anektirano i okupirano. Od sastavnica civilne religije titoizma među kosovskim Albancima donekle je utjecaja imao je samo Titov kult. Albanci s Kosova nisu dali civilnoj religiji titoizma ni značajniji rock band ni pop zvijezdu ni bilo sto drugo osim možda nekoliko osrednjih sportaša uglavnom u boksu u hrvanju. Jezik i neslavensko podrijetlo jesu bili smetnje integraciji u državu panslavenskog imena i dominantnog slavenskog jezika ali problemi integracije Kosova u SFRJ su bili mnogo dublji i brojniji; uostalom, primjerice ni Crna Gora iako slavenska i zajedničkog jezika nije dala nista naročito exyu pop kulturi iako pojedinci Crnogorci jesu ali uglavnom izvan Crne Gore – ponavljam, civilna religija titoizma, napose njezin pop kulturni segment, bila je produkt modernizacije i urbanizacije, urbane kulture i urbanog života a Kosovo i Crna Gora se nisu u smislu urbanizacije približili čak ni balkanskom velegradu poput Skoplja . Odsustvo Kosova iz civilne religije titoizma

i neuspjeh integracije ove pokrajine u jugoslavenski kontekst ne znaci da Kosovo nije bilo tematizirano u pop-rock glazbi. Naprotiv, ali uglavnom sa srpske perspektive o Kosovu, u okviru Kosovskog mita uz jednu iznimku koja se pojavila usred uzavrele kosovske krize kasnih 1980-tih. Kronološki, kosovska tema u jugoslavenskoj rock glazbi pojavila se prvo 1970. pa opet te produktivne godine 1973. Naime, 1970 u Beogradu su braca Jelic osnovali bend kog su nazvali „YU Grupa“ a inspiraciju su tražili, kao i makedonski „Leb i sol“ u etničkom folkloru koji su koristili u rock obradi. Tako 1970. YU Grupa izvodi pjesmu „Nona“ inspiriranu kosovskom mitologijom a publika je odmah razgrabila ploču. Najveći hit (uz poznati „Crni leptir“) dolazi 1973. i zove se „Kosovski božuri“. Iako je najjači dio pjesme dugi gitarski solo Dragog Jelića zbog čega je tekst kratak, reference na kosovski boj, srpsku kosovsku mitologiju i endemsko cvijeće koje simbolizira rijeke krvi koju su tamo tekle u tekstu posve su jasne:

*Kosovski božuri
rascvetajte se vi
boja vaša nek' nas podseća
na boj kosovski*

*Kosovski božuri
rascvetajte se vi
prošlost slavnu, cvećem svojim
i dalje čuvajte vi.⁶*

---

⁶ „Kosovski božuri“ - YU Grupa (1973) ;

<http://www.youtube.com/watch?v=MGj72hnOCw0&feature=related>

Kosovskom mitologijom inspirirana je i niška grupa „Lutajuća srca“ u pjesmi „Jefimija“. Iako manje borbeno od YU Grupe jer osjeća se ne samo ženski vokal nego i ženska ruka Spomenke Đokić i Lutajuća srca posuđuju iz Kosovskog ciklusa legendu o kneginji koja čuva uspomenu na Kosovski boj:

*Uz staro platno i staro vino
i stara pesma ide
na drevnoj slici, zenu i ruzu
jos samo oci pijane vide
ti vise nisi ovdje da traješ
i tociš blago sa usana svojih
ti vise nikom nista ne dajes
a nemas ni kome, jer nema njih.
Junaci s macem, brkati i strasni
nježno su ljubili tvoje skute
i dalje nijemo na slici trajes
a rdja jede maceve ljute
I nisi vise ovdje da tiho
mladicu nekom blagoslov ti predas
I samo s ruzom na grudima svojim
nijemo i tužno, neprestano gledas
Jefimija, sama si ti...⁷*

U drugoj polovici burnih 1980tih kad je kosovska kriza potresala zemlju i pripremala Milosevicu put k vlasti, u rock glazbi se pojavljuju pomiriteljski tonovi i pokušaji uporabe potencijala rocka za utjecaj na smirivanje stanja na Kosovu.

---

⁷ "Jefimija" / "Pruži ruke" (PGP RTB 1973); Lutajuća srca - Jefimija (1973, spot) na <http://www.youtube.com/watch?v=6wy114oDpKw>

Treba izdvojiti pokušaje dvaju među najvećim rock bandovima svih vremena u povijesti ex-yu rocka. Prvo, daleko suptilniju intervenciju beogradske grupe „Ekaterina Velika“ koja u pjesmi „Zemlja“ (1987) aludira na stanje u cijeloj zemlji uz neke moguće reference na kosovsku situaciju, i drugu, znatno siroviju, de fakto direktnu propagandu i licemjerno udvaranje Albancima (sličnu onoj zadnjoj Titovoj Štafeti koju je Albanka s Kosova 1979. Sanije Hiseni uručila Titu), Gorana Bregovića i sarajevskog benda „Bijelo Dugme“. Ekaterina Velika 1987. objavljuje album „Ljubav“ na kome se nalazi pjesma „Zemlja“ s porukama koje teško da je itko drugi uspio iskazati na takav način iako je tada bilo mnogo pokušaja da se nemirna zemlja pred katastrofom pomiri poput posvađanih ljubavnika ili zavađene braće, ili smiri kulturom, pjesmom, ljubavlju i zagrljajem sviju od Vardara do Triglava:

*Ovo je zemlja za nas
Ovo je zemlja za sve nase ljude
Ovo je kuca za nas
Ovo je kuca za svu nasu decu
Pogledaj me
O pogledaj me ocima deteta*

*U zemlji vidim spas
Iz sna me budi glas koji ne poznajem
Dok grane miluju nasa tela
Dok senke prave pokrov za nas
Pogledaj me
O pogledaj me ocima deteta*

*Cujem vrati se, cujem ostani
Cujem vrati se, dozvoli mi
Cujem vrati se, cujem ostani
Cujem vrati se, oprost mi*

*U svakom porazu
Ja sam video deo slobode
I kad je gotovo
Za mene, znaj, tek tad je pocelo
Pogledaj me
O pogledaj me ocima deteta*

*Cujem vrati se, cujem ostani
Cujem vrati se, dozvoli mi
Cujem vrati se, cujem ostani
Cujem vrati se, ne idi, ne idi, neeee . . .⁸*

Pjesma Bijelog Dugmeta pod naslovom „Kosovska“ pojavila se 1983. Pjevač Željko Bebek izveo je to miješajući strofe na albanskom jeziku s onima na srpsko-hrvatskom. Nema razloga sumnjati u mirotvorne nakane i ideološku neutralnost šefa benda i kompozitora ove pjesme Gorana Bregovića – pjesma je uostalom ljubavna a ne politička -- ali tkogod da mu je napisao tekst nije bio najmudriji da opet izvaci te famozne „kosovske božure“ za koje smo već od YU Grupe deset godina ranije saznali da simboliziraju mučeničku krv i slavnu prošlost srpskih junaka iz boja na Kosovu. Dakle, evo teksta u albanskoj i slavenskoj varijanti:

*Sonte te lutem behu gadi
Se do te vije vone pas teje
Hape moj dollapin-- zgjedhe ti--
Fustanin me te mire.*

---

⁸ „Zemlja“ - Ekatarina Velika (Album „Ljubav“, PGP-RTB, 1987).

<http://www.youtube.com/watch?v=EYvJhDFMAXI>

Regulloi floket-- bukuri
Ashtu moj ti vete si di
Ne bystek ven lul bozhure
Dua te jeshe nder te gjitha me e mire.

A e din se t'gjithe do te jene atje
Per ne te dy do te kete hare
Shkojme se bashku-- nje dy tre
Roka mandolinen bjeri bjeri bjeri ciftelies
Te gjitha doo t'kendojme
Kenga le t'jehoje
Cdo gje mund te jete Roken-roll!

Nese nena nuk t'lejon
A tehere gjeje shteg vete si di
Mos u ngut-- mos u shpejto
Prit gjersa gjumi e kaplo.

Pervjedhu nga kapijniku
Ruj fustanin mos e gris
Ke kujdes mos e humb bozhurin
Dua te jeshe hej moj si hyjneshe.

* * *

Večeras, molim te, budi spremna
Doći ću kasno k tebi.
Otvori ormar
I izaberi najbolju haljinu.

Dotjeraj kosu, ljepoto
Onako k'o što ti znaš.
Na tvoj pramen stavi cvijet božura
Htio bih da među svima budeš najsvjetlija.

Je l' znas da će svi skupa biti tamo.
Za nas dvoje biće dobro veselje.
Idemo zajedno, jedan, dva, tri

Roka mandolina,
Sviraj na cifteliju,
Svi ćemo pjevati,

Pjesma neka zaori.

Sve to može biti rock'n'roll.

*Ako te majka ne pusti
Onda nađi izlaz sama.
Kao što ti znaš
Nemoj žuriti.*

*Čekaj dok majka duboko ne zaspi.
Nekako izadji preko kapidžika,
Pazi haljinu da ne podereš
Pazi, ne izgubi božur. ⁹*

Međutim kad smo u 1980-tima, fokus najprije mora biti na takozvani novi val, zatim na patriotski val tj. labuđi pjev civilne religije titoizma kojom se sistem očajnički pokušao obraniti a na kraju i na neke pop-rock vizije nadolazeće katastrofe. Jugoslavenski novi val s primjesama punka donio je u relativno kratkom vremenu vjerojatno najsilovitiju bujicu eksplicitne a napose metaforične kritike sistema, pljuvanja po sistemu, ironiziranja i izrugivanja ne samo sa konkretnim sistemom nego i umirućim državnim socijalizmom uopće. Sreća za jugo rockere tog vremena da režim ni prije pa ni tada nije uzimao rock glazbu vrlo ozbiljno tako da su u toj zadnjoj dekadi nesretne države u zatvoru ili na

---

⁹ Bijelo Dugme – Kosovska (1983)

<http://www.youtube.com/watch?v=mqwvk8mTs78>

<http://www.gugalyrics.com/BIJELO-DUGME---KOSOVSKA-LYRICS/447058/>

javnom stupu srama zbog kojekakvih trivijalnih proglašenja, napisa, propovjedi ili intervjua završavali razni tipovi „državnih neprijatelja“ koje je režim smatrao ozbiljnom prijetnjom poput nekih intelektualaca, pisaca, svećenika, popova, imama te vazda zaboravljenih istinskih mučenika komunizma poput Jehovinih Svjedoka i Nazarena koji su odbijali služiti vojsku i izdržavali duge zatvorske kazne, ali ni jednom razbarušenom kosmatom rockeru, bez obzira o čemu pjevao i koliko po svemu pljuvao, nije falila ni vlas s glave pa ni pjevaču sarajevskog benda „Zabranjeno pušenje“ kad je na koncertu u Rijeci pregledao pokvareno pojačalo i zaključio da je „Crk'o Maršal!“ iako se za svaku ironičnu aluziju na Tita ranije znalo odrapiti i po deset godina Zenice. Tako je samo primjerice Branimir „Johnny“ Štulić sa svojom Azrom popljuvao sistem više nego itko u njegovoj povijesti ali policija je ionako bila preopterećena kaosom u zemlji da bi nagađala što je pesnik htio da kaže i koji su to u njegovim stihovima „crveni anđeli“, „plavi drugovi“, „stari šezdesetosmaši koji na barikade vode proletere mlade“, „birokrate koji plaze iz ureda“, „žandari“, „mrtvi ali unatoč tome leteći fazani“, „specijalni izaslanici iz Centrale“, i likovi iz „nedjeljnih komentara“ ili oni s generalskim zvijezdama izvezenim na ramenima. Johnny je išao „ravno do dna“ ali režim ga je pustio na miru i bavio se nekim kosovskim rudarima koji su štrajkali kao i svi rudari svijeta ili nekim senilnim sarajevskim penzionerima što su ispisali i dijelili okolo nekakve nebulozne programe o svjetskoj islamskoj teokraciji. Sličnu su slobodu uživali i drugi pljuvači ili izrugivači sistema poput Laibacha, Pankrta, Lačnog Franca, Električnog orgazma, Šarla Akrobate, Prljavog kazališta, Filma,

te uvijek suptilnih i nježno ironičnih ali ne manje ubojitih „Idola“ ili „Ekaterine Velike“. Novi val je od Štulićevih verbalnih juriša na barikade i poruge Idola s maljčikima koji se u osvit plamene zore dižu i voze bicikle da bi naložili visoke peći u nekakvoj balkanskoj inačici Magnitogroska a popodne stigli na literarni kružok, pa do „Bandierre rosse“ u tako suludoj punk izvedbi mariborskog sportskog novinara Pere Lovšina i njegove „Kopiladi“ da je podsjetio na Sex Pistole i njihovu verziju Sinatrine „My Way“; dekonstruirao jedan cijeli društveno-povijesni i ekonomsko-politički sustav, njegovu, kulturu, mitologiju i nadasve tragično povijesno iskustvo iznevjerenih ideala za koje su uzaludno podnesene ogromne žrtve. Međutim, prica se time ne završava jer mnogi će novovalci u alternativni sistem kojega su napadali a koja se pojavila krajem 1980-tih i početkom 1990-tih prepoznali mnoge simptome povampirenog etno-fašizma i povijesnu prijevaru novih elita na vlasti bilo da se radi o ideološkim konvertitima iz stare vlasti ili iz nekadašnje etnonacionalističke opozicije. Stoga će se neki od njih vratiti istim onim temama koje je obradila Kornijeva Grupa početkom 1970-tih, dakle partizanskoj mitologiji i antifašizmu. Tako će Johnny Štulić 1991. zapjevati legendarnu „Konjuh planinom“ koju su pjevali i komunisti u međuratnom periodu i Titovi partizani u NOR-u:

*Konjuh planinom, vjetar sumi, bruji
lise pjeva zalovite pjesme
borovi i jele, javori i breze
svijaju se jedno do drugoga
Noc je svu sumu u crno zavila
konjuh stenje, rusi se kamenje*

*mrtvoga drugara, husinskog rudara
sahranjuje ceta partizana
A na vrh planine
zastava se vije
crvena od krvi
proletera . . .¹⁰*

a zatim i prepjev „Partizana“ Leonarda Cohena:

*Bijah uhvaćen u zamku
i pozvan da se predam
al taj nisam ja
štuc u ruke i crta*

*kako gordo teku suze
skrivao sam mnoge ljude
kao i imena
a sad i ona ginu sa mnom*

*zatim djevojka u bašti
i spas u njenoj duši
baš u pravi cas
umrla je bez rijeci*

*trojica od nas toga jutra
a samo jedan živi
al taj nisam ja
grobница je javna kuca*

*kroz čemprese vjetar duva
i kroz groblja vjetar duva*

---

¹⁰ Branimir Štulić , “Sevdah za Paulu Horvat,” Jugoton, 1991.

*draga sloboda
da l' ce znati da pjeva . . .¹¹*

Novi ce fašizam u novoj demokraciji opstati pa ce i rock glazba i popularna kultura nastaviti odgovarati antifašizmom. 1993. I poslije pulski band „KUD Idijoti“ izvodi poznatu „Bella ciao“ a nekadašnji frontman Lačnog Franza Zoran Predin oživio je 2005. u jazz-rock obradi jos jednu međuratnu komunističku baladu i kasnije poznatu partizansku pjesmu „Bilećanku“ autora stihova i zatočenika koncentracijskog logora Bileca, Milana Apiha:

*Sred pušaka bajoneta,
straze oko nas,
tiho kreće nasa ceta
kroz bilecki kras.*

*Cuje se odjek koraka
po kamenju hercegovskom;
Hej, haj, hoj!
Hej, haj, hoj!*

*Daleko si zavičaju,
mi prognani smo,
prognase nas zbog zlocina
sto te ljubimo.*

*Cuje se odjek koraka
po kamenju hercegovskom;*

---

¹¹ PARTIZAN - BRANIMIR ŠTULIĆ (1991) "Sevdah za Paulu Horvat",
http://www.youtube.com/watch?v=CPxaL_87nkw&feature=related
<http://www.lyricstime.com/azra-partizan-lyrics.html>

*Hej, haj, hoj!
Hej, haj, hoj!*

*Osta majka bez svog sina
zena bez druga
Pusta osta kuca njina
Gorka sudbina*

*Cuje se odjek koraka
po kamenju Hercegovskom;
Hej, haj, hoj!
Hej, haj, hoj!*

*Kroz progonstvo i trpljenje,
kroz tamnice mrak
Dolazi nam novi život,
čujte mu korak.*

*Čuje se odjek koraka
po kamenu hercegovskom
Hej, haj, hoj!
Hej, haj, hoj!¹²*

Ali vratimo se 1980-tima. U kreativnom kaosu te zadnje dekade života jedne zemlje koji je mogao rezultirati u katastrofi, kao što se i zbilo, ali uz malo sreće i u demokraciji i renesansi koju su svi ti „napaćeni narodi i narodnosti“ zaslužili više nego još jedan krvavi ciklus genocida, s bjesomučnim novim valom ispreplitao i jedan val patriotskog pop-rocka koji je branio uzdrmanu naciju. Sarajevski pjevač Zdravko Čolić pokušao je kao i u svakoj krizi od 1948. naovamo kulturnom

---

¹² Zoran Predin & The Gypsy Swing Band, album "INVENTURA", Dallas Records, 2009.

Bilecanka - Zoran Predin; <http://www.youtube.com/watch?v=J1Su6FQHAYg>

popjevkom „Druže Tito mi ti se kunemo“ zbiti redove oko najsvetije ikone oca nacije ali sad nije bilo više tog patrijarha dok su se ideali u koje se moglo ranije zakleti posvuda raspadali i posramljeno povlačili. U sličnom tonu pjevao je novosadski kantautor Đorđe Balašević svoju „Računajte na nas“ (1978) koja je postala nezaboravnom himnom jedne cijele izgubljene generacije, himnom gubitnika (ili idealista koji su danas u usporedbi s novim strukturama vlasti i ideologijama, moralni pobjednici) i bez obzira što je se autor kasnije odrekao, ostala simbolom jedne ere. Pjesmu je prvi put izveo autor s grupom „Rani mraz“ 1978. na Omladinskom festivalu u Subotici:

*U ime svih nas iz pedeset i neke
za zakletvu Titu ja spev'o sam stih.
Ne spominjem prošlost ni bitke daleke,
jer rođen sam tek posle njih.*

*Al' život pred nama još bitaka skriva
i preti nam, preti, k'o duboki vir.
Ja znam da nas čeka još sto ofanziva,
jer moramo čuvati mir.*

Računajte na nas.

*Sumnjaju neki da nosi nas pogrešan tok,
jer slušamo ploče i sviramo rok.
Al' negde u nama je bitaka plam,
i kažem vam, šta dobro znam:
računajte na nas.*

*U ime svih nas iz pedeset i neke
za zakletvu Titu sam spevala stih.
Ne spominjem prošlost ni bitke daleke,
jer rođena sam posle njih.*

*U nama je sudbina budućih dana
i neki se možda i plaše za nju.
Kroz vene nam protiče krv partizana,
i mi znamo zašto smo tu.*

*Računajte na nas.
Sumnjaju neki ...*¹³

Jedan od centara renesanse pop kulture 1980-tih bilo je Sarajevo, nekada dinamični i kreativni multietnički centar a poslije grad žrtva takozvanog urbicida, koji će postati simbolom, gradom-mučenikom u ratovima 1990-tih. U Sarajevu su se tih godina pojavljivali novi bandovi i izvođači, miješali žanrovi pop, rock i folk glazbe i sve to zajedno s kulturnom satiričnom serijom „Top lista nadrealista“ sarajevske televizije bio je jedan od spontanih pokušaja spašavanja nacije golim emocijama kroz jedan nenasilan, pop kulturni masovni pokret. Jer se ona samo tako mogla spasiti, kroz demokratski proces, preporoditi, restrukturirati. Nema sumnje da je to željela i nadala se većina njenoj stanovništva. Da su te dekade bili provedeni demokratski višestranački izbori na cijelom teritoriju države nema sumnje da bi golema većina glasovala za očuvanje jedinstva i miran rasplet a isto bi bilo i da je međunarodna zajednica zabranila entokonfesionalne stranke i isključila ih iz demokratskog procesa.

---

¹³ On <http://www.lyricsmania.com>

DJORDJE BALAŠEVIĆ I RANI MRAZ - Računajte na nas.wmv

http://www.youtube.com/watch?v=Occ4ni_spQk

Iz Bosne i Hercegovine, preko Beograda, iznikla je i najveća zvijezda ove zadnje neoružane ali u suštini neopartizanske ofenzive za spas Titove nacije. Zvala se Fahreta Jahić, rodom iz Brčkog a umjetničko ime joj je bilo Lepa Brena.

Mješavinom novog folka i popa, Lepa Brena je postigla golemu popularnost ne samo u SFRJ nego i u balkanskom istočnom okolišu koji je priželjkivao oslobođenje od sovjetske hegemonije (nezaboravan je njen koncert na stadionu u Bukureštu) i za trenutak nadahnula milijune ljude i natjerala ih da povjeruju u sretan rasplet jugoslavenske krize. Iako je Brenina glazbena produkcija bila raznovrsna s novokomponiranim folk-narodnjačkim naglaskom, njen je glas u drugoj polovici 1980-tih vodio labuđi pjev civilne religije tioizma i glazbeno-patriotski val koji je pokušao k zdravom razumu privesti zemlju na rubu katastrofe. Brena je bila prva Jugoslavenka ovog doba a možda i posljednja, u pjesmi „Jugoslavenka“ iz 1989 javlja se i ujediniteljska snaga Jadranskog mora i izlizani klišej „slavenske duše“ koju je Milan Kundera nemilosrdno raskrinkao već 1984. u svom poznatom antiruskom eseju:

*Oči su mi more Jadransko
Kose su mi klasje Panonsko
Sestra mi je duša Slovenska
Ja sam Jugoslovenka . . .*¹⁴

---

¹⁴ Jugoslovenka (1989),

<http://www.youtube.com/watch?v=u1C1bHPj37w>

Iako najpopularnija po pjesmi „Jugoslavijo“ ili bolje znanoj kao „Od Vardara pa do Triglava“, (koju su osim Brene izvodili i Zdravko Colic, Ladarice i drugi ali se ne smije nipošto pobrkati s istoimenim naslovom albuma grupe „Riblja Čorba“) koja je postala neslužbena himna ove zadnje faze nenasilne borbe za jedinstvenu Jugoslaviju;¹⁵ Brena je možda najpatriotskija i zvuči najviše trijumfalno i ohrabrujuće u pjesmi „Živjela Jugoslavija“ koju je 1983. za nju komponirao kreator većine njezinih hitova Milutin Popović Zahar. U duetu s Miroslavom Ilićem, Brena je izvela ovu pjesmu 8. 2. 1984. u Sarajevu na svečanoj ceremoniji otvorenja XIV. Zimskih Olimpijskih igara. Međutim, za povjesničare je najzanimljivija njena izvedba ove pjesme u popularnoj televizijskoj emisiji „Nedjeljno popodne“ 1988. godine kad Brena, uz uvodne taktove pjesme, u pratnji svite plesača, kraljevskim koracima ulazi na scenu i iznosi slijedeće teze koje su ostale nezabilježene u tada inače tada dinamičnim teorijskim raspravama o nacionalizmu u zapadnim akademskim centrima:

“U životu svih ljudi, i onih malih i onih odraslih, postoje razne ljubavi, i prve i male, i druge i treće, i one velike i one najveće; neka pisma požute, neki se spomenari zagube, neke slike izblede; postoji međutim jedna ljubav koja je uvek mlada,

---

¹⁵ Vidi Leksikon YU mitologije str.284;
<http://www.youtube.com/watch?v=DeZR5vK6qZ0>

koja je zaključana duboko u srcima svakog od nas, to je ljubav prema domovini.

„¹⁶

Nakon ovog ide pjesma:

*Kad pogledam nase more
nase reke, nase gore
svu lepotu gde sam rođena
i sve sto bi reci znala
u srcu sam zapisala
živela Jugoslavija*

*Zemljo mira, zemljo Tita
zemljo hrabra, ponosita
sirom sveta o tebi se zna
volimo te nasa mati
necemo te nikom dati
živela Jugoslavija*

*Tu je rođjen marsal Tito
nase ime ponosito
k'o heroja ceo svet ga zna
blago zemlji sto ga ima
pamtice se vekovima
živela Jugoslavija . . .¹⁷*

Zemlja je (pre)živjela jos koju godinu poslije ove Brenine televizijske liturgije a civilna religija titoizma preselila se u druge sfere i do danas živi u raznim kulturama sjećanja i nostalgijama . U međuvremenu su se također pojavili i neki

---

¹⁶ Lepa Brena "Živela Jugoslavija! Na " <http://vodpod.com/watch/2974198-lepa-brena-zivela-jugoslavija>

¹⁷ Ibidem.

rock glazbeni proroci katastrofe koji su bili daleko manje optimistični od „navijačice“ Brene najavljujući „oluju“. Danas nam se takvi proroci katastrofe ukazuju kao vizionari koji su bili u pravu međutim kad se o svemu ozbiljnije promisli, teorije o umjetnim i nemogućim nacijama i inkompatibilnim etnokonfesijama i rasama su nebulozne plodovi manje-vise bolesnih umova a šanse da se u bivšoj Jugoslaviji dogodi ono i onako što se dogodilo bile su, kako je među inima istaknuo Denison Rusinow, daleko manje nego šanse mirnog demokratskog raspleta.¹⁸ Među katastroficnim rock najavama is tog predratnog vremena najpoznatija je svakako ona „Bijelog Dugmeta“ pod naslovom „Pljuni i zapjevaj moja Jugoslavijo“ iz 1986. Tu Goran Bregović i band, poslije uvodne partizanske pjesme koju uz narodnog heroja Svetozara Vukmanovića-Tempe izvodi dječji zbor, poručuje posrnuloj naciji da nešto poduzme, da ide u neki masovni pokret. Što bi to zapravo bilo za Bregovića – osim ako kao i Balašević nije i dalje vjerovao u spasonosni dolazak u zadnji čas neke imaginarne partizanske konjice -- ostaje više maglovito od one utopijske poruke EKV-a iz 1987. koja je spas vidjela u prevlasti ljubavi i gledanju svijeta očima djeteta . Dakle, poručuje Bregović:

*Jugoslavijo na noge,
Pjevaj nek' te čuju,*

---

¹⁸ Vidi Denison Rusinow, "Katastrofa koja se mogla izbjeći" ("An Avoidable Catastrophe"), u Sabrina Petra Ramet and Ljubis□a Adamovich, eds. *Beyond Yugoslavia : politics, economics, and culture in a shattered community*. Boulder : Westview Press, 1995.

*Ko ne sluša pjesmu,
Slušaće oluju!*¹⁹

---

¹⁹ Bijelo Dugme, „Pljuni i zapjevaj moja Jugoslavijo“ (1986)

<http://www.youtube.com/watch?v=CveV6eWMMqQ>